

**YIRIK VA KICHIK BIZNES HAMKORLIK FAOLIYATINING
SAMARADORLIKGINI BAHOLASH**

Bekzod Yuldashev

E-mail: bekzodyuldashev23@icloud.com

(Namangan Institute of Engineering and Technology)

Ma'lumki, mamlakatimizda olib borilayotgan makroiqtisodiy siyosat doirasida iqtisodiy o'sishni ta'minlashda yangi ish o'rinlarini tashkil qilish, bandlik muammosini hal etish, aholining daromadlari va farovonligini oshirishda tobora muhim o'rin tutayotgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish, rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashda soliq siyosatiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yaratilayotgan imkoniyatlar tufayli iqtisodiyotning real sektorida xususiy tadbirkorlik salmog'i jadal ortib bormoqda. Hozirgi kunda mamlakatimiz iqtisodiy taraqqiyotini mazkur sektorsiz tasavvur qilish mumkin emas. SHuning uchun 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan tadbirlar xususiy sektor uchun biznesni olib borish shart-sharoitlarini yanada qulaylashtirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga qaratilgan.

Zamonaviy iqtisodiyotda sanoatning va undagi korxonalarining imkoniyatlaridan samarali foydalanish juda muhim o'rin egallaydi. Iqtisodiyotni barqarorlashtirish va rivojlantirish uchun sanoat korxonalar tashabbuskorligi lozimligi ayni haqiqatdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatimiz resurslaridan maqbul tarzda foydalanishi imkoniyatini yaratishda yirik va kichik biznesning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlar qatorida munosib o'rin egallash, milliy mahsulotlarimizning jahon bozorlaridagi raqobatdoshligini ta'minlash, shu asosda eksport hajmini sezilarli darajada oshirish uchun sanoat tarmoqlarni texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash asosida modernizatsiyalash zarur. Respublikamiz Prezidenti SH.Mirziyoev ta'kidlaganidek: "tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish bo'yicha yanada qulay sharoitlar yaratiladi.

2016-2020 yillarda respublikada maxsus iqtisodiy zonalar (EIZ) yoki kichik sanoat zonalari (MIZ), texnoparklar va klasterlar shaklidagi hududiy korxonalar birlashmalarining o'ratsion tizimi shakllandi. Bunday qisqa tarixiy davrda ishlab chiqarish va hududiy tuzilmalarning samarali innovatsion tizimini yaratish va

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

rivojlantirish hukumatning ushbu tuzilmalarning ustuvor rivojlanishiga jiddiy e'tibor qaratishi tufayli mumkin bo'ldi. Xususan, normativ-huquqiy baza shakllantirildi: "Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni qabul qilindi, respublikaning barcha hududlarida kichik sanoat zonalarini va texnoparklarni yaratish dasturi ishga tushirildi va klasterlarni rivojlantirish bo'yicha hujjatlar to'plami qabul qilindi. Zamonaviy, bozorga yo'naltirilgan samarali zonaviy tuzilmalarni rivojlantirish bo'yicha hukumatning muhim sa'y-harakatlari EIZ, MIZ, texnoparklar va klasterlarda ishtirok etadigan korxonalar erishgan natijalarida aks etadi. Agar 2016 yilda respublikada 7 ta EIZ bo'lsa, 2020 yilda ularning soni 21 tani tashkil etdi, kichik sanoat zonalarini soni ortdi - deyarli 500 ishtirokchi korxonasi bo'lgan 63 ta tajriba zonasidan 77 ta sanoat korxonalariga, ularda 1675 ta korxonalar ishlaydi. Texnoparklar iqtisodiyotda yangi tuzilmalarga aylandi, klasterlar sezilarli darajada rivojlandi

Faqat 2018-2019 yillarda EIZda taqqoslanadigan narxlarda (QQS va aksizni hisobga olmaganda) sanoat mahsuloti ishlab chiqarish (ishlar, xizmatlar) hajmi deyarli 2,5 baravar, barcha moliyalashtirish manbalaridan asosiy ka'italga investitsiyalar 2,2 baravar, yangi tashkil etilgan ish o'rinlari soni - 3,3 ga oshdi marta yoki 13,8 ming. EIZ hududida faoliyat yuritadigan korxonalarining sof foydasi deyarli 1,6 baravar oshdi. Neftni qayta ishlash zavodi ham yuqori sur'atlarda rivojlandi. Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmi 2 baravar, asosiy ka'italga investitsiyalar 1,7 barobar, yangi ish o'rinlari 2,4 baravar oshdi. 2019 yilda neftni qayta ishlash zavodida 14,7 ming kishi ishlagan. Maxsus iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini iqtisodiy shoklarga yuqori darajada qarshilik ko'rsatdi. pandemiya keltirib chiqargan inqirozga qaramay, EIZ va MIZ iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlari barqaror bo'lib qoldi. 2020 yilda EIZ va Neftni qayta ishlash zavodlari sanoat ishlab chiqarishining o'sish sur'atlari umuman sanoatga qaraganda ancha yuqori bo'ldi. Shunday qilib, respublika EIZ korxonalarini tomonidan sanoat ishlab chiqarishining o'sishi 55,7 foizni, neftni qayta ishlash zavodida 7,1 foizni tashkil etdi, umuman sanoatdagi o'sish sur'ati 0,7 foizni tashkil etdi. 2020 yil yanvar-dekabr oylarida EIZ, MIZ, texnoparklar va klasterlar korxonalarini tomonidan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi umumiy sanoat mahsulotining 7,6 foizini tashkil etdi (1-jadval).

1-jadval

2019-2020 yillarda ishlab chiqarish-hududiy tuzilmalar bo'yicha sanoat ishlab chiqarish ko'rsatkichlari

	Ishlab chiqarish tarkibi, %		Sanoatdagi ulushi, %	
	2019	2020	2019	2020
EIZ	52.3	44.1	2.4	3.3
KZS	16.7	9.7	0.8	0.7
Texnoparklar	1.3	0.9	0.1	0.1
Klasterlar	29.7	45.3	1.4	3.4
EIZ, KSZ, texnoparklar va klasterlar jami	100	100	100	100

Ishlab chiqarish tarkibida ham o'zgarishlar yuz berdi: klasterlarning ulushi sezilarli darajada o'sdi (1,5 baravar), EIZlar, neftni qayta ishlash zavodlari va texnoparklarning ulushi mos ravishda kamaydi. Sanoat ishlab chiqarish hajmi asosan kichik biznes vakillari tomonidan ishlab chiqarilgan MIZ va texnoparklarda unchalik katta ahamiyatga ega emas, ammo bu ichki va tashqi bozorga yo'naltirilgan iste'mol tovarlarini innovatsion ishlab chiqarish imkoniyatlariga ega bo'lgan eng muhim rivojlanayotgan tuzilmalardir.

Ishlab chiqarish tarkibida ham o'zgarishlar yuz berdi: klasterlarning ulushi sezilarli darajada o'sdi (1,5 baravar), EIZlar, neftni qayta ishlash zavodlari va texnoparklarning ulushi mos ravishda kamaydi. Sanoat ishlab chiqarish hajmi asosan kichik biznes vakillari tomonidan ishlab chiqarilgan MIZ va texnoparklarda unchalik katta ahamiyatga ega emas, ammo bu ichki va tashqi bozorga yo'naltirilgan iste'mol tovarlarini innovatsion ishlab chiqarish imkoniyatlariga ega bo'lgan eng muhim rivojlanayotgan tuzilmalardir.

O'zbekistonda so'nggi yillarda katta e'tibor berilmoqda barqaror rivojlanish va iqtisodiy erkinlashtirish. 2017-2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni bilan tasdiqlangan Sh.M. Mirziyoev 2017 yil 7 fevralda O'zbekistonning tarkibiy o'zgarishlarini chuqurlashtirish, uning etakchi tarmoqlarini modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida ishlab chiqarishni mahalliyashtirish va im'ort o'rnini bosishni rag'batlantirish siyosatini davom ettirish, birinchi navbatda

iste'molchilar tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytiradigan tovarlar va butlovchi qismlar. Ushbu masalaning muhimligini inobatga olgan holda, 2019 yilda sanoat kooperatsiyasini rivojlantirishga qaratilgan qarorlar qabul qilindi va «respublikada sanoat ishlab chiqarishni mahalliyashtirishning yagona tizimini yaratish, tarmoqlarda mahalliyashtirish jarayonlarini tezlashtirish va ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq va samarali foydalanish orqali butlovchi qismlar, ehtiyot qismlar va materiallar ishlab chiqarishni o'zlashtirish, shuningdek, sanoatdagi kooperatsiyani kengaytirish va im'ort hajmini o'timallashtirish». Tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasi - bu samarali va zamonaviy usul bo'lib, mamlakat korxonalariga o'rnatilgan quvvatlardan oqilona foydalanish, mavjud resurslardan yaxshiroq foydalanish, ish bilan bandlikning o'sishiga hissa qo'shishi hisobiga yuqori ishlab chiqarish samaradorligiga erishishga imkon beradi. Bu yaxshilanishga yordam beradi birinchi navbatda qishloq va kichik shaharlarda ijtimoiy ahvol. Sanoat o'sishini ta'minlashning eng muhim va ajralmas omili tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish, shu jumladan respublikaning yirik korxonalari va kichik biznes va xususiy tadbirkorlik o'rtasida, ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, mahalliy xomashyo asosida ishlab chiqarishni ta'minlashdir. import o'rnini bosish va ichki bozorni to'ldirish. zarur iste'mol tovarlari, dori vositalari, sanoat va texnik mahsulotlar, butlovchi buyumlar va materiallar. 2020 yilgi koronavirus pandemiyasi global iqtisodiyotdagi ko'plab muammolarni ochib berdi. Dunyo bo'ylab ko'plab sanoat korxonalari uchun chegaralarning yopilishi va ta'minot zanjirlarining qulashi buzilishlarga olib keldi asosiy elementlar va tarkibiy qismlarni yetkazib berish. Natijada, ko'plab mamlakatlar o'zlarining ichki bozori uchun o'ta muhim bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirib, import tarkibiy qismiga yo'naltirilgan yo'nalishdan voz kechmoqdalar.

Hozirgi globallashuv sharoitlarida mehnat taqsimoti iqtisodiy faoliyatning asosiy shartlaridan biriga aylangan. Mehnat taqsimoti biror bir mahsulot ishlab chiqarishda yuksak samaradorlikka erishishni ko'zlar ekan, mantiqiy ravishda kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur jarayonlarni boshqarish quyidagi zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishni taqozo etadi:

- boshqaruvning mansablar tarkibidan tarmoq tizimiga o'tish;
- lavozim vakolatlarini taqdim etilgan vakolatlar bilan almashtirish;

• yirik ishlab chiqarish tuzilmalari (konglomerat)ni tashkil etishdan ko'ra, mahsulot ishlab chiqarish yoki iste'mol ehtiyojlarini qondirish maqsadida tuziladigan kichik biznesga ustuvorlik berish;

mehnatga haq to'lashning "me'yorlashgan" tizimini har bir xodimning mehnat ulushi va korxonada samaradorligini rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlariga almashtirish.

FOYDALANADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Botirjon o'g'li, M. B., Xasanboy, S. D., & Akmaljon o'g'li, A. X. (2022). ISH BILAN BANDLIGINI OSHIRISHDA MEHNAT BOZORINING TA'SIRI. *PEDAGOGS jurnali*, 12(1), 4-10.
2. Botirjon o'g'li, M. B., & Hasanboy o'g'li, S. D. (2022). Organization and increase of activity of small industrial zones.
3. Muhammadjonov, B. B. O. G. L., & Xudayberdiyev, O. A. (2022). O'ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITAYOTGAN KICHIK SANOAT HUDUDLARI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 265-273.
4. O'G'LI, M. B. B. (2021). ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF SMALL FREE ECONOMIC ZONES IN THE TERRITORY OF UZBEKISTAN. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(2), 156-159.
5. Muhammadjonov, B., Azmiddin ogli, S. M., & Xusanboy ogli, N. H. (2023). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI BANDLIKNI VA AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDGI O'RNI. *PEDAGOGS jurnali*, 25(1), 136-144.
6. Botirjon o'g'li, M. B., & Hasanboy o'g'li, S. D. (2022). Organization and increase of activity of small industrial zones.